

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Кафедра організації судових, правоохоронних органів та адвокатури

НАУКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ПРОФЕСОРА Ю. Є. ПОЛЯНСЬКОГО

Матеріали круглого столу

Одеса, 17 лютого 2023 року

Одеса
2023

УДК 347.97/.99: 37.011.31

Н 34

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 5 від 14 лютого 2023 р.)*

Відповідальний редактор – професор **Н. М. Бакаєнова**

Н 34 Наукова та педагогічна спадщина професора Ю. Є. Полянського : зб. мат. круглого столу (Одеса, 17 лютого 2023 р.) / відп. ред. проф. Н. М. Бакаєнова ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2023. – 248 с.

ISBN 978-966-928-912-4

Видання підготовлено до 70-річчя від дня народження професора кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидата юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Юрія Євгеновича Полянського (1953–2020).

Матеріали круглого столу з проблем організації судоустрою, прокуратури та адвокатури, який відбувся у Національному університеті «Одеська юридична академія» 17 лютого 2023 року, становлять інтерес для дослідників проблем судової влади, адвокатури, прокуратури, колег, учнів професора Ю.Є. Полянського.

УДК 347.97/.99: 37.011.31

ISBN 978-966-928-912-4

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

Остафійчук Л. А.,
доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
кандидат юридичних наук, доцент

ЧИ ЗМОЖЕ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ СТАТИ МОРАЛЬНИМ ЛІДЕРОМ СПРАВЕДЛИВИХ РОЗГЛЯДІВ СУДОВИХ СПРАВ?

В цивілізованому суспільстві суду належить центральне місце у всій правовій системі. Суд уособлює істинне право, істинну справедливість. Чим вище роль та авторитет суду і правосуддя в цілому та більшою самостійністю і незалежністю володіє суд, – тим вище в країні рівень законності і демократії.

Водночас світ захоплюється можливостями штучного інтелекту (далі – ШІ). Вже існують юридичні компанії, які розробляють, наприклад, програми для прогнозування результату судової справи. Цей напрям користується попитом та допомагає адвокату у його роботі, як стверджують самі розробники. У Пекіні судді-роботи беруть активну участь у судовому процесі. У Китаї офіційно в онлайн-центрі інтернет-суду відбувається розгляд справи за участі штучного інтелекту [1, с. 329]. Нещодавно колумбійський суддя використав штучний інтелект ChatGPT для вирішення справи. Згідно з рішенням суду від 30 січня 2023 року, суддя Хуан Мануель Паділья Гарсія, який головує в першому окружному суді м. Картахена, сказав, що використовував інструмент ШІ для постановки юридичних питань щодо справи та включив відповіді на нього у своє рішення [2].

Прибічники заміщення суддів ШІ виходять з того, що останньому не потрібні ані відпочинок, ані заробітна плата, натомість отримаємо неупередженого, непідкупного суддю, який з великою швидкістю (що дорівнює продуктивності) вирішує справи по суті. При цьому, роль судді примітивізується до аналізатора даних, які йому надають сторони по справі. Врешті, ми отримуємо «ідеальне рішення», яке базується на чітких алгоритмах [3, с. 51].

Крім цього, Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ) Ради Європи прийняла перший європейський документ,

який встановлює етичні принципи, пов'язані з використанням ШІ у судових системах, серед яких принцип прозорості, неупередженості та справедливості, суть якого полягає у тому, щоб зробити методи обробки даних доступними та зрозумілими, дозволити зовнішній аудит. Європейська комісія, зокрема, вказує на те, що застосування ШІ у сфері правосуддя сприятиме підвищенню ефективності та якості судочинства, але повинно здійснюватися відповідально, з дотриманням основних прав, гарантованих Європейською конвенцією про права людини та Конвенцією Ради Європи про захист персональних даних [4].

Дійсно, ChatGPT дає можливість користувачам ставити запитання або розповідати історії, а бот відповідатиме на них релевантними, природними відповідями й темами. Інтерфейс імітує людську розмову, створюючи природну взаємодію з ботом. Проте, у чату немає свідомості, жодна його версія не має розуму. Це всього-на-всього гарна технологія. По факту це модель, яка вміє передбачати наступне слово чи фразу «співрозмовника». Аби генерувати текст із ChatGPT, потрібно бути експертом у своїй сфері, щоб можна було перевіряти факти та надавати правдиву інформацію [5]. З цього слідує, що в будь-якому разі застосування ШІ при розгляді судової справи відповідальна особа має перевіряти правильність відповіді на поставлене запитання (а фактично законність і обґрунтованість рішення). Отже виникає питання: чи взмозі ШІ реально вирішувати справу?

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд. Це є його основним завданням. Частина 1 ст. 7 «Право на справедливий суд» цього ж Закону гарантує кожному захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом. Отже, шляхом прийняття справедливого рішення суддя бореться з проявами несправедливості.

У Бангалорських принципах поведінки судді зазначено, що суддя повинен виконувати свою професійну функцію незалежно, виходячи виключно з оцінки фактів, відповідно до свідомого розуміння права, незалежно від стороннього впливу, спонукання, тиску, загроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, що здійснюється з будь-якої сторони та з будь-якою метою [6].

Незалежність суддів не обмежується рамками чисто правових приписів, а включає моральні вимоги щодо додержання професійного обов'язку поза залежністю від будь-яких впливів та втручань. Тому, судова незалежність містить у собі як правові, так і моральні вимоги. З позиції етичних вимог, особливість професії і службового стану судді полягає в наявності морального права вирішувати долю інших людей. Наділення правом бути суддею означає суспільну довіру до нього [7, с. 110, 117].

Принцип незалежності суддів полягає у створенні суддям умов для здійснення правосуддя, за яких вони могли б розглядати справи і приймати рішення відповідно до Конституції, законів та інших правових актів, керуючись своїм внутрішнім переконанням і правосвідомістю, заснованими на дослідженні всіх обставин справи у сукупності [8, с. 58].

При оцінці суддею суперечливих доказів, які є у його розпорядженні, а також при тлумаченні ним суперечливих за змістом правових норм, які застосовуються при розгляді справи, найважливіше значення має суддівський розсуд. На думку Ю. Є. Полянського, яку ми поділяємо, суддівський розсуд збігається з внутрішнім розумінням незалежності судді, а не лише від його забезпечення, захисту від зовнішнього неправомірного впливу [9, с. 82]. Право на суддівський розсуд може бути пов'язано з правом на індивідуальне тлумачення норм законодавства, на підставі чого у судді виникає переконання у правильності обраної ним правової позиції.

У сучасній науці є два погляди на можливості ШІ у судівництві та його етичної складової. Зокрема, О. О. Кармаза і Т. В. Федоренко вважають ШІ майбутнім судового процесу, який змінить філософію та правову природу здійснення судочинства, дозволить адаптувати юридичні процеси під розвиток суспільних відносин, які існують на час його запровадження, але з дотриманням моральних та процесуальних норм щодо застосування різних проявів штучного інтелекту в юридичному процесі. Разом із тим людина має контролювати використання штучного інтелекту в судочинстві та нести відповідальність [10, с. 23]. Однак Л. В. Токар вважає, що ШІ не може, ані почути людину, ані почути право. Для нього будь-яка інформація постає в якості символів, внутрішнє значення яких залишається недосяжним. ШІ не може бути притаманна воля. Її заміняє програмна заданість. ШІ не

має власних переконань, отже рішення машини буде опосередковане думками суддів, які раніше приймали рішення у подібних справах. А ототожнювати формальне зіставлення подібного із власним рішенням аж ніяк не можна [3, с. 51–53]. Тут і втрачається принцип, згідно якого суддя має розглянути справу безсторонньо і неупереджено, а отже втрачається сама думка про справедливий судовий розгляд справи.

Справедливе рішення має бути вмотивованим. Одне із завдань вмотивованого рішення – усунення всіх суперечностей і сумнівів, що демонструє що сторони почуті. Зрештою суддя приймає рішення на основі внутрішнього переконання – яке є особливим станом правосвідомості судді пов'язаного із життєвим досвідом і його інтелектуальною сферою, який не може бути отриманий ззовні у готовому вигляді, не може бути колективним, оскільки він обов'язково має бути винесений самим суб'єктом. Іншими словами внутрішнє переконання не можна запрограмувати.

У своїй неупередженості ІІІ перевершує суддю, але неупередженість не тотожна відсутності переконань як таких. За своєю сутністю ІІІ – це галузь комп'ютерних наук, яка є спробою відтворити або хоча б змодельювати людський розум в машинах. Тому, на сучасному етапі ІІІ не може приймати справедливих судових рішень, у нього відсутня правосвідомість, внутрішнє переконання, він не наділений моральними якостями, хоча для ІІІ й намагаються виписати етичні принципи його роботи. Наразі, лише повноцінний судовий розгляд справи, який має чітку, детально врегульовану процесуальну форму є найкращим способом вирішення спорів та встановлення істини. Однак його застосування можливе лише тоді, коли судді забезпечена реальна незалежність, коли він приймає судові рішення керуючись верховенством права, на основі доказів, що були досліджені в процесі розгляду справи, за власним переконанням, по совісті і справедливості, і вільний від будь-якого тиску зовні, в тому числі від інших рішень судів, навіть у подібних справах.

Список використаної літератури:

1. Тимошенко Є. А. Штучний інтелект як суб'єкт права інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*, 2020. № 4. С. 328–332.

2. Колумбійський суддя використав штучний інтелект ChatGPT для вирішення справи. *Юридична газета online*. 06 лютого 2023. URL:<https://yur-gazeta.com/golovna/kolumbiyskiy-suddya-vikoristav-shtuchniy-intelekt-chatgpt-dlya-virishennya-spravi.html>

3. Токар Л. В. Суддя VS штучний інтелект. *Українське суспільство в пошуках відповідей на виклики сучасності: світоглядний рівень осмислення* : матер. Всеукр. наук.-теоретич. конф. (м. Одеса, 18–19 черв. 2020 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова; відп. ред. М. Р. Аракелян. – Одеса : Фенікс, 2020. – С. 50 – 53.

4. Європейська комісія з питань ефективності правосуддя Ради Європи. URL: https://www-coe-int.translate.google.com/en/web/cepej/cepej-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-ai-in-judicial-systems-and-their-environment?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc

5. Краковецький О. Перегони штучного інтелекту: що таке ChatGPT і кому він може стати в пригоді. А в яких галузях наразі не варто йому надто довіряти. 7 січня 2023. URL: <https://mind.ua/openmind/20252628-peregoni-shtuchnogo-intelektu-shcho-take-chatgpt-i-komu-vin-mozhe-stati-v-prigodi?fbclid=IwAR1VcqhvyJVSLuAJMUyD4AFHrY6SRgPYlMpgbqXe-057c1lFES3Gnpd1GY0>

6. Бангалорські принципи поведінки судді від 19.05.2006 р., схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 р. № 2006/23. URL:http://crimecor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article;jsessionid=FDBFB35CEA772BBA6DDE038AA3B87E38?art_id=48076&cat_id=46352

7. Городовенко В. В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні: монографія. К. : Фенікс, 2007. 224 с.

8. Юзікова Н. С. (2007). Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. К. : Істина, 58.

9. Полянський Ю. Є. Незалежність судді – правова і соціальна цінність. *Наукові праці НУ ОЮА*, 2011. С. 80 – 90.

10. Кармаза О. О., Федоренко Т. В. Принципи штучного інтелекту в правосудді України. *Право і суспільство*, 2021. № 2. С. 18–24. DOI